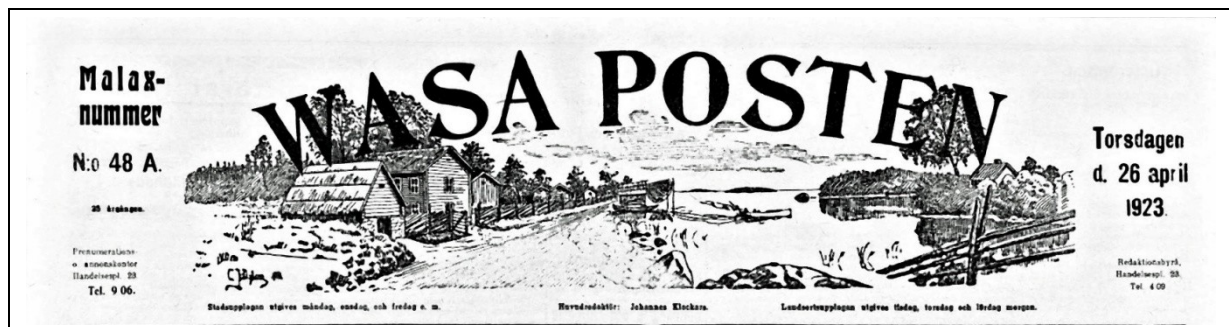

Johannes Klockars, född i Malax 1867 och död i Helsingfors 1932, var vid sidan om all annan verksamhet, framförallt en tidningsman. Ända från 1895 hade han nästan oavbrutet att dels medverka vid eller dels ensam redigera någon tidning, ibland flera samtidigt. Och detta arbete skulle han vanligtvis utföras vid sidan av andra göromål.¹

En stor del av Klockars litterära produktion utgörs av tidnings- och tidskriftsuppsatser. Omkring 350 sådana är kända, dvs. signerade av honom. I verkligheten är antalet mycket större. Han signerade naturligtvis inte en del ledande uppsatser, som han som redaktör skrev i *Svenska Österbotten*, *Österbottningen*, *Fritt folk*, *Wasa Posten*, *Ungdomen*, *Balder*, *Fram* och *Kommunal tidningen*. Klockars var riksdagsman 1924–1927. Hans korrespondens från riksdagen till *Wasa Posten* under tre år, är här inte heller medräknade.

Klockars ledde under flere år Ab Frams förlagsverksamhet i Vasa och var huvudredaktör för tidningen *Wasa Posten* under åren 1920–1926. Han efterträddes som huvudredaktör av *Ernst August Mitts*. *Wasa Posten* gavs ut åren 1898–1932.

Som redaktör för *Wasa-Posten* började Klockars år 1922 ge ut bygdenummer av tidningen: ett *Wörå-nummer*, *Mustasaari-nummer*, *Malax-nummer* o. s. v. I dessa tidningsnummer framfördes mest hembygdshistoriskt vetande.

Wasa Postens Malaxnummer, Nr 48A och Nr 48 B, i april 1923 torde ha ökat intresset i Malax för en sockenhistoria. Klockars träffade senare ett avtal med kommunen och Malax församling om finansieringen av första delen av en sockenhistorik. I juni 1930 kunde han lägga sista handen vid *Första boken om Malax*. Boken kom ut i oktober samma år.

I *Första boken om Malax* ingår flera artiklar som först varit publicerade i *Wasa Postens Malaxnummer* 1923. Det är några av dessa artiklar som återges här.

Textkonvertering och layout i mars 2019 Håkan Genberg

*Wasa Postens redaktion år 1923. Fr.v. Eva Holländer, Ernst Holm och Gustav Klockars.*²

¹ Den som är intresserad av att lära känna Johannes Klockars liv och verksamhet hänvisas till K.V Åkerbloms biografi *Johannes Klockars – En folkbildningens banerförare*. (Wasa 1935) eller Anders. G Lindqvists *Johannes Klockars - folkbildningens trotjänare*, utgiven i SFV:s biografiserie som nr 12 år 2017.

² Åkerblom, K.V. *Johannes Klockars*. Wasa 1935, sid 215.

Artiklar ur Wasa-Postens Malaxnummer den 26 april 1923

- 3 Ur Malax minnesbok
- 6 Malax kyrkas första tider
- 7 Namnet Malax
- 9 Märkesmän i Malax
- 10 Breidablicks första lärokurs i Malax (1908–1909)
- 11 Ett par vackra minnen från Malax
- 12 En tidsbild från Malax för 80 år sedan
- 15 Fäbodrar i Malax
- 16 Andelsidén i Malax
- 17 Föreningar och sammanslutningar i Malax
- 18 Åminneborg
- 19 Storskär i Malax skärgård
- 21 Nybygget vid Majors träsket
- 22 Sagan om de två jättegravarna
- 24 Beskrivningar och uppsatser om Malax
- 25 Islossningar i Malax å

Ur Malax sockens minnesbok

Anteckningar av K. V. Åkerblom

1491 måndagen den 8 aug. uppgår häradshövding Knut Eriksson Kurck och en häradssyner nämnd ängs- och skogsrån mellan Madelax och Petalax byar, sådan som (häradshövding) Giöstaft (Slotte) efter deras egen begäran tillförene sämt och gjort hade och såsom gammalt och fordom varit haver.

1504 måndagen den 5 aug. Petalaxborna utverka av tinget stadfästelse på rågången 1491 mellan Petalax och Madelax byar.

1602. Malaxborna bygga egen kyrka.

1607 den 9 okt. Över- och Yttermalax, Solv och Vargö byar förordnas att bilda Malax socken.

1613 den 10 juni. Malaxborna ha utskickade i Stockholm att uppvakta konung Gustav II Adolf. De berätta om de svårigheter de haft, då de ännu ej hade egen kyrka och huru tillfreds de nu äro, men framhålla, att det skulle bli tungt att avlöna prästen, om socknen minskas. Konungen svarar: "Alla de byar samt deras ägor som därtill lagda äro skola till förbemälte kapellgäll alldeles hörige och lydige, och den själasörjare, de nu hava, deras tillhörige rättighet utgöra". Åt Malax kyrka anslår han 4 tunnor säd årligen till vin och oblater och åt prästen 16 t:r säd till vederlag.

1613 den 8 nov. giver Gustav II Adolf "förläningsbrev för herr Axel Oxenstierna uppå Malax och Laihela socknar uti Österbotten och södra prosteriet."

1616 den 27 sept. Mustasari och Malax bönder ha utskickade hos konungen i Stockholm och besvära sig över att Vasa stad hindrar dem att segla med sina varor till Stockholm. Han lovar dem tills vidare segla dit och där åt borgarna föryttra sina varor.

1633 den 28 febr. Henrik Jönsson i Yttermalax förordnas vid tinget till gästgivare, likaså Erik Olsson i Övermalax.

1638 framföra malaxbor klagomål till drottning Kristinas förmyndare att kyrkoherden i Malax (Knut Budnesius) vill tvinga dem att erlægga tionde av själfisket även utanför havsbandet, ehuru Gustav II Adolf den 3 april 1629 avskaffat denna pålaga. De få den 28 sept. 1638 ytterligare brev på att de äro befriade för avgift för själf-fänget i havet, men ej för det de få inom havsbandet i skärgården.

1640 den 6 febr. Laihela- och malaxborna äro till tings om Torsunds skogsrå och rör.

1648. Simon Mickelsson från Övermalax har på Malax socknebors vägnar och efter begäran arbetat för "Korsholms byggning" och bli de nu vid tinget 4 jan. dömda att skaffa åt honom betalning av socknen.

1653 den 17 mars hålles första gången ting i Malax, som eget tingslag. Mustasari och Malax socknar ha dittills varit gemensamt tingslag. Malax har 1651 blivit ett friherrskap, som förlänats åt bröderna riksskattmästaren Gustav Bonde och riksrådet Krister Bonde. Deras nåders bokhållare här är Kiels Ericksson Bergudd.

1670. Malaxborna klaga hos landshövding Johan Graan över att Vasa stads borgare åsatt saltet för högt pris. Landshövdingen erinrar då handlande-na om de priser, man några år tidigare på rådhuset enats om och fordrar, att dessa följas.

1684 den 8 nov. låter konungen skriva till biskopen i Åbo "att intruducera hr Lars Rivelius" till Malax pastorat som kyrkoherde, vartill konungen i brev av den 28 april s. å. redan rekommenderat honom. Jakob Laxenius, malaxbarn, blir härigenom undanskjuten för skolmästaren i Vasa, ehuru han redan ett år hunnit tjänstgöra som kyrkoherde.

1686 den 26–27 januari. Hålles sista gången ting i Malax särskilda tingslag på 1600-talet. Malax förenas ånyo med Mustasari till ett tingslag, sedan Malax upphört att vara friherrskap.

1687 den 11 juni. Konungen förfrågar sig hos domkapitlet, om något ligger i vägen för att kapellanen Jacob Laxenius kan utnämnas till kyrkoherde i Malax. Laxenius blir den 3 juli ut-nämnd därtill, men dör samma år, innan han hin-ner tillträda ämbetet.

Den 23 dec. Thomas Arenius blir utnämnd till kyrkoherde i Malax.

1688 den 13 okt. Konungen meddelar tillstånd till kollekts uppbärande i församlingarna för Malax församlings kyrka.

1696 september–1697 september råder stora hungersnöden, varunder 356 personer dö i Malax.

1700 den 28 sept. Nybyggaren Jacob Mårtensson får vid tinget tillstånd att upptaga det nybygge vid Majors Träsk, där han nedsatt sig som torpare, eftersom det vid besiktningen framgått, att det icke blir till men för varken Malax eller Petalax.

1714. Ryska infanteriet, som sedan den 21 februari hållit sig i Vasa och byarna däromkring och plundrat och pinat folket, drager den 5 mars till Malax. De bortröva från Malax kyrka 3 förgyllda silverkalkar, 2 mässingsljuskronor, båda kyrkklockorna (den större vägende 1 ½ skeppund), ljusstakar m.m. 71 personer bli bortförda av dem från Malax moderförsamling.

1731. Gästgivaren Daniel Kiöping från Malax deltager i riksdagen, som börjar i Stockholm den 16 januari; vald från Österbottens södra härad.

1734 den 20 april. Daniel Kiöping i Malax väljes vid sammanträde i Vasa för andra gången till riksdagsman för Österbottens södra härad och är vid riksdagen med om att bl. a. antaga 1731-års lag.

1754. Ett sockenmagasin bygges genom landshövdingens trägna påyrkan, men lantmästar Klingius spår att byggnaden skall få ruttna ned obegagnad, då det dröjer länge innan någon vill lämna dit spannmål.

1829. Ny kyrka bygges i Malax.

1867. Gästgivaren Carl Köping antecknar:

Isen gick ifrån Malax ån den 13 maj.

Samma år gick man över isen till Vasa den 27 maj.

Den 28 maj var det första dagen, vi hade någon värme. Då körde vi gödning andra dagen.

Den 31 maj gick man mellan Bergö och Moikipää på isen. Samma dag satte vi ut ryssjorna och några kassar.

Vi satte potäter den 3 juni.

Den 7 juni hade vi ut nötkreaturen första gången 1867.

Han har ej antecknat om de svåra frosterna utan endast:

Vi fingo 4 t:r 5 k:r råg, 11 t:r korn och 20 kappar havra.

1869. Ett lånebibliotek inrättas i Malax genom åtgärd av provincialläkar Gustav Nessler.

1873 i sept. På kontraktsprosten Nordmans förslag göres vid ett bröllop början med insamling

till en grundplåt för en folkskola i Malax. 150 mk erhålles genast.

1875 den 21 maj. Orgeln begagnas första gången i Malax kyrka. Är 14-stämmig, gjord av J. A. Zachariassen.

1880 den 22 febr. K. E. Hohenthal antages till sockneadjunkt i Malax.

1881 mikaelidagen den 2 okt. Malax första högre folkskola, Köping skola, invigs med tal av pastor Maurits Elenius och av stud. Karl Petter Elenius. Skolan öppnas följande dag, varvid prosten Nordman talar varmt om nyttan av folkskolvetande och önskar läraren Wester och barnen, 15 gossar och 2 flickor, framgång.

Altartavlan, "Kristi himmelsfärd" målad av fru Alexandra Sältin, erhålles till kyrkan.

1883 midsommardagen. Lotteri hålles för Malax folkskola och inbringar omkring 200 mark.

Den 1 okt. En poststation öppnas i Malax. Postgången har härförinnan varit så ordnad, att breven till Malax gått från Vasa till Petalax och blivit sända därifrån till sina ägare. Malax hade ej ens en lösväska härför. Tidningarna avhämtades av de få, som hade sådana direkt från tryckerierna i Vasa.

1885 den 4 dec. Prosten Carl Johan Adolf Nordman dör å Björkas kyrkoherdebol i Malax.

1886. Till lärare vid Köping folkskola antages M. Wikman från Vörå.

Den 26 sept. väljes kontraktsprosten V. Sandelin i Kronoby till kyrkoherde i Malax med 1221 röster, de flesta avgivna.

1888 den 24 mars. Malax ungdomsförening bildas vid ett ungdomsmöte i Köping folkskola efter ett föredrag av studeranden J. Klockars på dennes uppmaning. 30 personer inträda genast i föreningen.

Ett mejeri anlägges i Paxal gränden av handlanden A. Nessler.

1 juli. Tvenne slättermaskiner – de första i socknen – inköpas av två bönder i Malax.

1891. Bonden Erik Mattlar väljes till lantdagsman för Närpes domsaga och deltager i lantdagen. Inlämnar en petition, daterad 5 febr., om statens åtgärd för inrättande av ett sinnessjukhus för Vasa län att placeras i Gamla Vasa.

1891 i nov. En slöjdskola börjar hållas i Malax av orgelnisten Mikael Hagberg.

1892. Ängsmasken härjar gruvligt på Malax ängar i juni och juli.

Den 9 okt. Köping nya folkskola inviges.

Den 4 nov. Senaten besluter, att sockneadjunkttjänsten i Malax ändras till kapellanstjänst.

1893. En ångsåg inrättas i Malax.

1896 den 1 juli. Telefonledningen till Malax är från och med denna dag färdig och upplåten för allmänhetens begagnande hos sju telefonägare.

Övermalax (Vias) folkskola öppnas på hösten.

1897 den 7 nov. Yttermalax ungdomsföreningslokal inviges.

Havras folkskola inrättas och begynner sin verksamhet på hösten.

1898. Paxal folkskola öppnas.

1899. Upprensningen av Malax å från Finnåns och Langoåns sammanflöde vidtager på statsverkets bekostnad och verkställes detta år och 1900.

Den 10 sept. Malax nykterhetsförening bildas vid möte i Yttermalax folkskola på initiativ av lärarinnan fröken Ninni Cronström.

1900. Lantmannagille bildas i Malax.

Johan Vilhelm Fontell blir kyrkoherde i Malax.

1901. Upprensningen av Finnån eller Sarvijoki vidtager med bidrag av staten och fortgår tills det 1904 blir slutförd, krävande 8 250 dagsverken.

Upprensningen av Langoån och Ribäcken vidtager också 1901 och blir slutförd 1904, då den krävt 3 476 ½ dagsverken, och bygges dessutom landsvägsbron vid Langoå för 11 197 mk.

1903 den 4 maj. Malax sparbank, som inrättats genom åtgärd av lantmannagillet detta år med 1 000 mks grundkapital av Malax kommun öppnas denna dag.

1905. En konstitutionell förening i Malax med 70 medlemmar organiserar sig och antager den 17 dec. stadgar för sin verksamhet. Uttalar sig för bl. a. allmän och lika rösträtt för man och kvinna.

Axel Gunnar Rancken blir kapellan i Malax.

1906. Matthias Mattlar antages till lärare vid Vias folkskola.

Den 16 sept. En lokalavdelning av svenska folkpartiet bildas i Malax under talrik anslutning.

1907 den 19 mars. Övermalax ångsåg och kvarn brinna ned.

170 bönder flytta ut till nya boplatser efter det nya storskiftet i Övermalax.

Fattiggård, gemensam för Petalax, Solv och Malax, bygges i Övermalax å Stav 1/16 mtl, vilket inköpts för behovet.

1907 den 21 april. Svenska folkpartiets lokalavdelning uttalar sig enhälligt för förbudslagsantagande.

Den 7 dec. Folkskolläraryrinnan Brita Herrgård, född i Malax den 13 mars 1856, dör å diakonissanstalten i Helsingfors och efterlämnar en donation till Malax kommun som grundfond till ett blivande barnhem.

1908 januari. Malax kommun får en donation på 1 000 mk efter avlidne kantor G. A. Nessler att förvaltas som en fond, varav räntorna användas till inköp av skolmaterial och böcker åt medellösa folkskolelever.

Den 2 nov. Folkhögskolan Breidablick begynner sin första årskurs i Yttermalax ungdomsföreningslokal med Einar Spjut som föreståndare och Signe Strömborg som andra lärare.

1909. Yttermalax andra folkskola inrättas.

1911. Folkskola inrättas i Malax kyrkoby.

1912. Långåminne folkskola inrättas.

1915 november. Vasa Mjölcentral A.-B. köper Malax andelsmejeri för 14 000 mk och börjar hålla det i gång.

1916 den 3 juli. En andelshandel, omfattande både Över- och Yttermalax med huvudaffär i Övermalax och filial i Yttermalax öppnar sina båda butiker.

1917 augusti. En svår skogseld rasar i skogen mellan Yttermalax och Pörtom, varvid bl. a. flera fåbodar med uthus bli lågornas rov.

1918. Kyrkoby folkskola indrages. □

Malax kyrkas första tider

På östra väggen av den kyrka, som revs ned 1829, var präntat: Malax första kyrka byggdes år 1602 och var kapell under Mustasari, blev moderkyrka 1607. Den andra kyrkan är byggd år 1659, inreddes 1660 och målades 1662. Väggarna med predikstolen renoverades 1763.

Andra närmare upplysningar torde ej numera finnas om den första kyrkans byggande i Malax. Vi kunna nu endast gissningsvis sluta oss till orsaken, varför malaxborna just 1602 komma sig före att bilda egen församling. En orsak och kanske den största var den, att Karl IX 1602 påbjöd "läroplikt" för de vuxna människorna i riket. Var och en, som kunde det, skulle vara pliktig att varje helgdag gå i kyrkan och deltaga i gudstjänsten. Kyrkan var då tillika skola.

Före eller efter predikan inlärde prästen lilla katekesens huvudstycken, nämligen budorden, trons artiklar och bönerna. För dem, som bodde långt från kyrkan, blev detta ett svårt tvång. Så kände folket det i Malax, Korsnäs. Lappfjärd o. a. orter och skredo till verket att bygga egna kyrkor samt utverkade tillstånd för någon av moderkyrkoförsamlingens kapellaner att börja predika i kapellet. En sådan rätt erhöll Malax kapell 1603.

Tisdagen den 9 oktober 1607 blev milstolpen för den fulla självständigheten för Malax. Karl IX hade i augusti 1607 blivit uppvaktad av bönder från Kronoby o. a. orter och fått höra, att det rädde en "stor oskicklighet med kyrkoherdarna och kapellanerna, så att undersåtarna i rätten tid icke få hålla deras tillbörliga gudstjänst och i Guds ord varda rätt undervisade".

För att råda bot därpå sände han till Österbotten tre män, *Hieronymus Birckholtz*, *Nils Jöransson* och *Jöran Hansson*, att bl. a. rannsaka om församlingarnas storlek. Där stora socknar och kapell finnas, skola de tilldela kapellen vissa rökar och byar och förordna dit socknepräster samt förse dem med prästgårdar, så att de kunna ha sitt hemvist därstädes. Prästgården skall förse med nödiga hus. Ingen socken eller prästman skulle få hava mera än 200 besuttna bönder. Där

flera funnos, skulle nya kapell inrättas.

Den nämnda dagen (9 okt. 1607) voro de tre rannsakande herrarna i Mustasari och vidtogo sådana anordningar, att Malax blev en egen socken. De bestämde, att "Övre och Yttre Malax, Östre och Västre Solvå och Wargön", som tillförene legat till Mustasari, nu skola höra till Malax församling; att fyra ödeshemman i Yttermalax med 30 spannland jord skola bli prästbol; bönderna i Malax församling tillsades att bygga laga hus på prästbolet; samt slutligen att kapellanen i Mustasari *Johan Magnusson Bureus* förordnas till kyrkoherde i den nya socknen.

Härmed var en ny era inledd för befolkningen i Malax. Om dessa åtgärder hade berott på moderkyrkoförsamlingen, så hade malaxborna fått vänta länge på frigörelsen. Mustasariborna och främst kyrkoherden *Henrik Brenner* kände det som en stor olycka, att Malax avskildes därifrån. De uppsatte redan följande dag, den 10 okt. 1607, en lång skrivelse till konungen, vari de bl. a. klagade, att "eljest är ock bästa sädesbönderna avsondrade till kapellgällen", varför de begära något vederlag åt kyrkoherden i Mustasari.

Som avslutning på detta lilla kapitel om Malax kyrkas och församlings första tider, må vi lämna ordet åt den nämnda första kyrkoherden, som den 13 februari 1608 på följande sätt bekräftar, vad vi redan känna:

"Tillstår jag *Johan Magni Bureus*, Guds församlings tjänare i Malax, mig hava bekommit, på h. k m: st. nådiga behag och befallning, i händer givet av *Hieronymus Birckholtz*, *Nils Jöransson* och *Jöran Hansson*, som stora socknar skiftade efter deras instruktion, av tionden på anno etc. 1607 42 tunnor spannmål, för att jag på orten kom på obbyggdan prästgård, och att jag gav år 1608 taxa ut, såsom ock uppehöll åhörarna med Guds tjänsten och stod för gästningen av resande i Malax."

K. V. Åkerblom.

Namnet Malax

Då **Wasa-Posten** i dag utger ett Malaxnummer, torde det vara på sin plats ägna några ord åt socknens namn.

Vid ordens yttre form i äldre skrifter får man ej fästa alltför stor vikt. Man bokstaverade orden än si och än så, oberoende av härledningen. I de gamla landskapslagarna finna vi t.ex. sådana ord som **wixl** och **uixl** = vigsel; **taks** och **takxs** = tages; **drax** = drages, **dags** och **dagx** = dags; **lax** (av lagh) = lags.

Namnet **Malax** återfinnes i äldre handlingar vanligast under anförda form. Men även andra skrivformer förekomma: **Mala**, **Madelax**, **Ma-halax**.

Språkforskarna ha i regeln utgått ifrån att ordet är finskt (= **Maalahti**). Den sista tolkningen av prof. T. Karsten är **Madelax** = **Madelaksi** = **Lakvik**. Det är ju möjligt, att denna tolkning är riktig, men säkert är det ju icke.

Sistnämnda forskare har tillbakavisat alla gjorda försök att få namnet tolkat som svenskt (Svenskarnas besättningar i Finland sid. 38). Riktigheten av att de på **lax** slutande namnen äro finska synes mig dock icke fullt bevisad. Namn på **-lax** (-lags) förekomma även i Sverige och Norge. En bonde i *Roslagen* är, om vi skriva ordet efter tidigare bruk, en *Roslax-bo*. Av namnet *Rilax* finnes en gammal form *Reylags*. När vi se ett sådant namn som *Sjölax*, behöva vi ej nödvändigt tänka på något finskt "laksi", vi erinra oss endast *lax* (fisk) eller *lag* (fiskelag, båtslag) eller *lagg*, av vilket sistnämnda ord vi än i dag bruka sammansättningarna: kärrlagg, mosslagg, myrslagg, sjölagg, skogslagg, å-lagg, ängslagg. Slutstavelsen **lax** behöver alltså icke vara finska.

Särskilt behöver detta ej vara fallet i Malax, som av gammalt hört till de mest svenska orterna. I sin avhandling om Österbotten skriver Mathesius 1734: Invånarna i detta härliga land äro alla finnar med undantag av endast socknarna Gamla Carleby, Kronoby, Pedersöre, Nykarleby, Vörå, Mustasari, Närpes och Lappfjärd, där befolkningen utgör en blandning av svenskar och finnar, samt Malax socken där endast svenskar äro bosatta.

I Malax nyttjas än i dag i såväl gamla som nya hemmansnamn genitiv, t ex. *Berts* (= Bertels), *Erkus*, *Erkmas*, *Havras*, *Vias*, *Gästgivars*, *Klockars*, *Lågas*, *Majors*, *Maras*, *Masus*, *Perjus* (= Per Jönssons gård), *Mattlars*, *Svennas*, *Kö-pings*, *Bonnas*, *Fodas* (= Fogde).

Det är därför sannolikt att själva socknenamnet även har genitiv-form och att vi i andra stavelsen sålunda få läsa *-lags* eller *-laggs* (skrivet enligt äldre bruk "lax").

Jag vågar alltså – trots vetenskapsmannens varning – tro på möjligheten av en svensk tolkning av min hemkommuns namn.

Något av följande ord kunde bilda den förra sammansättningsleden:

Mal, bet. grovt grus, sandbank. Ordet återfinnes i "strandmal" och "sandmal", i **Malskär** i Malax skärgård, i **Rimal**, **Malexander** i Sverige m.fl. Besläktat är **Malm**, grusmark, hemmansnamn i Yttermalax. Tror dock av flera skäl, att detta ord ej ingår i **Malax**.

Mar, bet. hav, sjö, kärr, mosse. Ordet återfinnes i *Maras*, *Maren*, *Marängen* i Malax och en hel mängd namn annorstädes. Slutbokstaven **r** kan ha bortfallit alldeles som i *fali* = farlig, *mäla* = märla.

Mest sannolikt förefaller dock mig, att första stavelsen i Malax är bildat av ordet **Mad** eller **ma**, betyder sankt, jämnt ängsfält, som översvämmas av vårflod, kärräng. Detta överensstämmer fullkomligt med naturen än i dag. Envar som besökt Malax har fäst sig vid de många ängsladorna, som trots odlingens framsteg ännu finnas i ådalen, och översvämningar höra till ordningen varje vår.

Namnets senare del är redan antydd. Den kunde utgöras av ordet **lag**, då man ju måste tänka sig att t.ex. fiskelag här existerat. Mest sannolikt förefaller dock, att vi ha att göra med ordet **lagg**, kant. På 1500-talet fanns här namnet *Laggar*, alldeles som i Kantlax, Munsala, där den äldsta gården även heter *Laggar*.

I Munsala talar man också om t.ex. *Monå-laggan*. I Sverige finnes en socken *Lagga*.

Ifall Malax alltså vore sammansatt av **Mad** (ma) och **lagg**, alltså Ma(d)-laggs, skulle det betyda ungefär ängskanten, ängsliden. Är nu detta något namn på en socken? Om man tänker på huru bosättningen försiggått, ligger ingenting märkvärdigt uti att man först nedslog sina bopålar, t.ex. byggde en fäbod, på skogsbacken invid ängen (Se artikeln om fäbodas på B-numrets sista sida).

Uttrycket att bo "vid ängsliden" står i full harmoni med en hel mängd andra ännu å orten brukliga uttryck och ortsbeteckningar.

En del bor "på sanden" (vid åmynningen), andra "upp – i – ändan", "ut – igålan", "vid vad-bron", "i Bränno", "upp – med – ån" o.s.v. Efter nyskiftet ha många utflyttat till Börängen och bo t.ex. "på Börängsbacka". Namnet **Malax** sammanfaller troligen med namnet **Matlax** (= Madlaggs), gårdar och ängar söderom bysundet i Petsmo, Kvevlax.

Det är icke heller uteslutet, att K. V. Åkerblom har rätt, då han förmodar, att Malax någon gång i tiden kan ha uttalats **Matlax** och att folket av

ljudlikheten tagit sig friheten att på skämt inlägga i namnet betydelsen **mat** och börjat öknämna malaxborna som "storätare".

Sistnämnda namn bära f. ö. Malaxborna med heder, ty där finnes ett ordspråk, som säger, att "det är maten, som arbetar". Och malaxbon är en duktig arbetare, namnet må f. ö. betyda vad som helst. □

Johannes Klockars

Tre annonser i Wasa-Postens Malax nummer den 26 april 1923

Malax Handelslag m. b. t.
Grundad 1916. — Egna fonder Fmk 275,929:82.
Försäljer & förmedlar alla till jordbruket och hushållet hörande
maskiner och tyger
redskap garn
bigödsel mjöl
frövaror gryner
byggnadsmaterial skodon
m. m., m. m.; m. m.
Handelslaget
har varit och torde förbli för Malax-bor det förmånligaste uppköpsstället!

Malax Träförädlingsfabriks A.B.
Har ständigt på lager hyvlade trävaror såsom tak och
golvvirke, fönster fodringar och taklister, m. m.
Fraktsågning och malning till moderata priser!
Tillverkning av manglade havregryn.
Malax Träförädlingsfabriks A.B.
Malax. Telefon 25.

Jordbrukarens Mejeri & Handels A.B.
Mejeriet i Malax.
Inköper dagligen mjölk
av jordbrukare i **Malax**
och **Solv.**
Jordbrukare
leverera Eder mjölk
till egen affär.

Märkesmän i Malax

Av K. V. Åkerblom

Malax har tidtals haft allmogemän, som höjt sig över mängden genom naturlig begåvning, kunskaper och karaktärsstadga, så att de kommit att intaga ledande ställning både inom och utom socknen eller genom sin skicklighet annars gjort heder åt sin hembygd.

Dessa män böra ihågkommas i ett tidningsnummer, ägnad Malax och dess minnen. Tyvärr kan nu ej en fullständig lista över sådana malaxbor meddelas. Endast följande personer må denna gång omtalas.

Daniel Kiöping

Daniel Kiöping levde på 1700-talet. Han höjde sig över mängden på flera sätt. Han innehade färdigheter och insikter, som voro sällsynta på hans tid bland bönder. Han hade en god skrivförmåga. Han blev också tagen i anspråk för det allmänna mera än mången. Så var han en tid *sockenskrivare*, för vilken syssla han t.ex. för år 1723 uppbar 1 kappe säd av var rök, vilket av Malax sockens 110 rökar blev 3 t:r 14 kappar samt 7 daler 29 öre 18 penningar. Vi låta honom egenhändigt berätta om sina andra göromål samma år:

"Undertecknad bekommit af hr Befallningsman Nils Bergudd Bristen af 1723 års *Länsmans Lön* 14 d:r 27 öre 4 4/5 p:r. Nock hwad som brister på min *gästgivare lön* 4 d:r 20 öre 19 1/5 p:r som sig till Sammans bestiger till 19 d:r 16 öre. Self m:t Hwilket här medh quitterde warda. Wasa d. 11 Desembris 1723.

Säger 19 dal: 16 öre Self Mynt.

Daniel Kiöping"

Huru hade Daniel Kiöping kommit att bli utrustad med bokliga kunskaper? Jo, hemligheten är den, att han var sonen till länsmannen, postbonden och gästgivaren Markus Mickelsson i Yttermalax, således från ett hem, där man hade intresse för och råd att utrusta barnen med kunskaper. Detta förklarar också, varför han blev länsman och gästgivare.

Släkthistorikern skulle ha en arbetsdryg uppgift att hopfoga till en fortlöpande berättelse allt det, som enbart om Daniel Kiöping framkommer ur domböckerna för tiden 1710–1750. Han var gästgivare ännu 1747.

I Wasa-Posten för 21 aug. 1920 har jag omtalat Daniel Kiöpings deltagande i riksdagarna 1731 och 1734.

Det återstår också att utreda, vilka efterkommande som nu finnas efter Daniel Kiöping. Han hade åtminstone fem döttrar. Den äldsta, Beata Danielsdotter, var gift först med en Erik och hade barn med honom och sedan med en Jacob Simonsson. Åt honom och dottern gav han 1723 1/3 av hemmanet.

Gelbgjutaren Matts Svedberg

På 1830–50-talen gjorde sig Matts Svedberg, bonde på Matlarsbacken i Malax, känd som en skicklig gjutare av ljuskronor och kyrkklockor. Forskaren K. K. Meinander har funnit ljuskronor, tillverkade av Mats Svedberg i Malax åren 1837, 1838, 1841 och 1849.

Om förebilden till gelbgjutaren M. Svedbergs kyrkoljuskronor berättas följande:

I Vasa bodde förra hälften av 1800-talet en gammal koppar- eller bleckslagare, en trogen bachidyrkare, vilken en natt drömde, att han såg helvetet upplyst med kronor av ett säreget slag, som han försökte imitera. Svedberg råkade, då han var inrest till staden, få se mannens fantastiska försök och insåg genast, att man med bättre smak kunde göra något vackert av idén, varför han företog sig att bearbeta modellen till den form, vari de kända svedbergska ljuskronorna sedan presenterat sig.

Svedberg gjorde början med smärre arbeten och vågade sig slutligen på kyrkklockor.

I tidningarna omtalades 1847 följande om sådana arbeten av honom.

Den kyrkklocka, som bonden Svedberg i Malax socken gjutit på anmodan av Jurva kappellbor, kan omtalas som ytterligare prov på konstfärdighet av den österbottniska bonden. Den utmärker sig genom sin rena klang, skönheten i dess former, och de inskrifter, varmed den är försedd, ha lyckats bättre än vanligtvis fallet är. Detta är Svedbergs första försök. Han har hittills gjort blott mindre gods.

Vid slutet av 1847 berättas i tidningarna:

Under sommaren göts av bonden M. Svedberg i Malax en kyrkklocka om 47 lispund 9 skålpund för Våno kyrka, vilket utfallit till församlingens fullkomliga belåtenhet. Klockans sköna och

starka klang skall höras ända till Tavastehus. Därifrån brevväxlar man även med Svedberg om ett par större klockor för en kyrka.

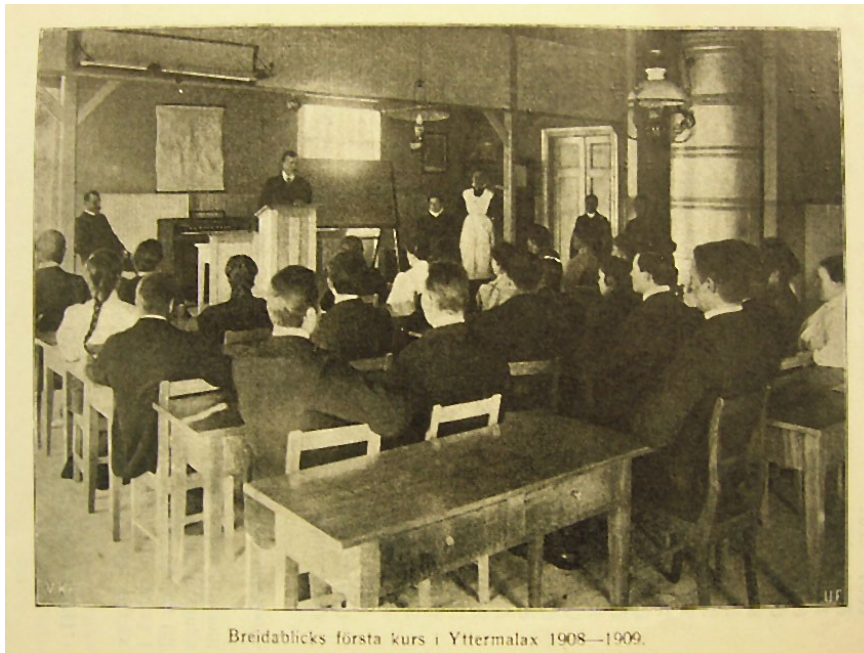
Den nämnda forskaren Meinander omnämner, att han i Finlands kyrkor sett klockor av Svedberg från åren 1848–53, således andra än de två första varom här närmare berättas.

Redan dessa knapphändiga uppgifter visa, att denna bonde är en av Malax sockens märkesmän och att hans leverne och verksamhet förtjänar att närmare skildras för eftervärlden.

Om en av hans söner, som gick i faderns fotspår, ingenjören *J. A. Svedberg*, vilken dog den 27 dec. 1896 på sin egendom Vasa i närheten av Washington i Amerika, berättades i våra tidningar 1897, att han genomgått tekniska realskolan i Vasa och hade sedan anställning vid särskilda verkstäder bl.a. i Tammerfors och firman Nobel i Petersburg.

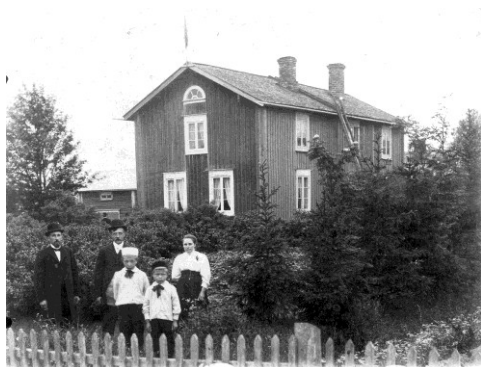
Han flyttade till Sverige för att lära sig engelska och fick anställning i Nyköpings mekaniska verkstad, där han bl.a. gjorde skeppssritningar, till dess han slutligen reste till Amerika. På ett kort besök återkommen till Nyköping 1867 gifte han sig därstädes med dottern till boktryckaren P. M. Lundberg, f.d. vasabo. J.A. Svedberg efterlämnade maka och 7 barn. Han var en insiktsfull man, värderad och anlitad av de förvaltande myndigheterna i den amerikanska unionen. □

Breidablicks första lärokurs i Malax (1908–1909)

Breidablicks första kurs i Yttermalax 1908—1909.

Då svenska Österbottens ungdomsförbund 1908 inrättade den vandrande folkhögskolan, föll det sig naturligt att den första kursen skulle förläggas till Malax, där landets första svenska ungdomsförening 20 år tidigare bildats. Skolans första föreståndare – mannen i katedern – var *Einar Spjut*.

G. Klockars gård. På grund av nyskiftet numera flyttad från Klockarbacken till Börängen.

Ett par vackra minnen från Malax

Slutförandet av storskiftet (-nyskiftet) i Övermalax by närmade sig sitt slut. Alla lägenhetsägare hade blivit sammankallade till ett allmänt sammanträde för att överenskomma och besluta om backstugusittarnas o. torparnas ställning vid skeende flyttningar.

Enligt dåtida lagar skulle legotagarna vid fråga om flyttningskostnad behandlas "som luft". De skulle få motsvarande ägor å nya stället men ingen flyttningskostnad. Byggnaderna måste backstugusittaren och torparen flytta på egen bekostnad. Detta visste jag, och detta visste skifteslaget. Mången legotagare hade fällt tårar under sina besök å "Tornet", lantmätarens bostad. Mången bonde hade även redan anmält, att de behövde all sin mark själva. Backstugusittarna måste bort!

Särskilt kommer jag ihåg en Storbacksbonde, som kvällen förut anmält för mig, att 3 backstugusittare skulle bort från hans mark, samt en Havrasbonde, som ville ha alla backstugusittare bort från Kackurabacken.

Vid sammanträdet blev jag tvungen att först förklara lagens innehåll: ingen behövde taga emot nya backstugusittare (å sin mark) emot sin vilja. Men sedan framhöll jag, huru många nöjda, lyckliga hem skulle förstöras lika lätt som fågelbon av ostyriga elaka pojkar, om lagens kalla bokstav skulle få råda.

I skifteslaget funnos 297 bönder och 120 sådana backstugusittare, som voro underkastade flyttning.

Efter en längre högstämmd diskussion *beslöts enhälligt, att ingen torpare och ingen backstugusittare skulle behöva flytta*. Jag såg tårar i många ögon. Den dagen var för mig den vackraste jag upplevat i Övermalax.

Detta hände för nära 20 år sedan.

Senare, eller noga taget den 28 juni 1920 – skulle jag slutföra storskiftet (-nyskiftet) i Yttermalax by. Redan 1914 eller 1915 hade Yttermalax skifteslag bestämt alla pris för flyttningarna. Ett dagsverke värderades till 3 mk, hästdagsverke till 6 mk o. s. v. Genom världskriget sjönk penningens värde, och torde 1920 ett karldagsverke kostat 20 å 30 mk. Skifteslaget hade redan höjt prisen med 100 %, men nu vid slutsammanträdet hade jag beslutit genomdriva en ytterligare förhöjning av 100 % – om så behövdes – emot skifteslagets vilja.

Vid sammanträdet voro närvarande nästan alla av skifteslagets 237 bönder samt länelantmätare jämte en på studieresa stadd landmåteriingenjör Myrbäck från Sverige.

Såväl länelantmätaren som ingenjör Myrbäck och båda godemännen fasthöllo enhälligt, att förrättningsmännen ej ägde rätt att ändra skifteslagets enhälliga beslut om flyttningskostnadernas storlek. De menade, att möjligen ägodelningsrätten eller högsta domstolen kunde ändra och höja flyttningskostnaderna, men icke ändra.

Det var med knäppta händer jag väddade till de närvarandes rättskänsla och samvete, och jag gjorde det ej förgäves. Det fanns resonansbotten. Efter en lång men intressant och av värme genomandad diskussion beslöts enhälligt att höja kostnaderna med 100 %, men – om jag ej miss-tager mig – blev dagspenningen enligt sakägarnas förslag 15 mk.

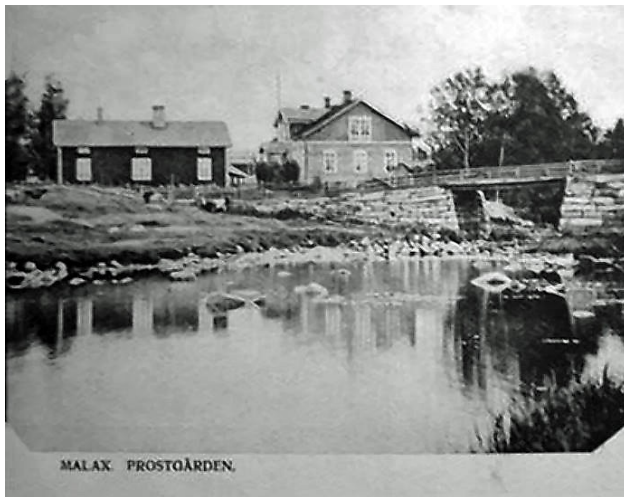
Förhöjningarna medförde för mången i byn kvarboende bonde en merutgift av flere tusen mark, vilken tunga han således frivilligt tagit på sig för att hjälpa sin granne.

Ingenjör Myrbäck sade, att det var det finaste sammanträde han varit med om.

Det är värmande att se egennytan besegrad av det goda.

Tavastehus, den 8 april 1923.

A. L. (Artturi Lönnbohm)

En tidsbild från Malax för 80 år sedan

Axel Gunnar Rancken

Mången av oss påminner sig säkert med leda de svåra tiderna för några år sedan då trakasserierna under krigstiden voro som värst. Så gott som all medborgerlig frihet var ju då till det yttersta kringskuren. För att nu ej tala om det olidliga kortsystemet, så var ju den personliga rörelsefriheten i bokstavlig mening så begränsad, att en privat person icke fick företaga resor inom eget land utan polispass, vissa tider fick man knappast röra sig utanför sitt hem utan skriftliga tillstånd, lov och anmälningar både hit och dit.

Vi draga nu en lättnadens suck och tänka vid ihågkomsten av allt detta: Gud ske lov, att de tiderna nu äro förbi, har det väl någonsin förr varit så trångt för en fri medborgare i ett fritt land? Jo, käre läsare, det har nog förekommit även förr, ehuru du och jag då icke voro med. Och detta t. o. m. under icke-krigstid.

Se här en liten tidsbild från fordom, vilken visar, att även under "den gamla goda tiden" rätt brydsamma situationer kunde uppstå genom den medborgerliga frihetens otillbörliga begränsning från överhetligt håll.

Det originala dokument, jag nu går att offentliggöra, talar för sig självt, det är endast ett utdrag från Malax kyrkoarkivs brevbok, men för att förstå det, torde några historiska upplysningar icke sakna intresse.

Dokumentet i brevboken saknar datum, men av andra brev framgår, att det är skrivet den 16 februari 1844. Dess författare, "den trehöfdade doktorn" Prosten *Jakob Wegelius* var född 9.12 1779, student 11.2 1796, promoverad Filosofie Doktor 13.6 1802, Medicine Kandidat 10.4 1804, Medicine Licentiat 19.6 1807, Medicine Doktor 4.11 1817. Prästvigdes 1.6. 1805, Kapellan i Malaks och Solf 1.5. 1828 och slutligen Kyrkoherde i Malaks 1.5. 1832.

Sin medicinska bana började han med att som vaccinator kringresa i Södra Österbotten 1803 utsänd av Finska Hushållningssällskapet o. erhöll detta sällskaps belöningsmedalj i silver.

Tjänstgjorde sedan som läkare vid Serafimerlasarettet och Barnbördshuset i Stockholm och blev efter 1808 års krigsutbrott av *Klingspor* förordnad att tjänstgöra såsom sjukhusläkare vid Finska armén.

Han dog som präst i Malax den 8.1. 1861.

Som upplysning åt den nyfikne läsaren kan meddelas, att prosten Wegelius syftemål med hans besvärsskrivelse icke vanns. "Järn-kejsaren" *Nikolai I* lämnade densamma "utan avseende".

Huruvida de nödiga och lovliga resorna sedan måste inställas eller om Domkapitlets sorgglusteliga mot pietismen riktade, reseförbud endast småningom råkade i glömska, framgår icke av arkivdokumenten men visst är att det numera icke tillämpas.

Men det är tid att vi giva ordet åt vår trehövdade doktor.
Så här skriver han:

”Till Kejsarl. Senaten

Stormäktigste, Allernådigste kejsare och Storfurste!

Ehuru i hög grad obehagligt det är, att inför Majestätet i ljust framlägga allmänt vördade och högtaktade Förmäns välbetänkta åtgärder, likväl när fråga är om ingenting mindre, än att försvara egna och ett helt stånds naturliga och borgerliga rättigheter, måste alla betänkligheter åsidosättas; och det är af sådan anledning jag i djupaste underdånighet inför Eders Kejs. Majst. som med vishet och rättvisa skyddar äfven den ringaste af Dess undersätare, dristar besvära mig öfver och söka rättelse uti de af D. Högv. Domkapitlet i Åbo, enligt härhos i afskrift underdånigst bilagde Circ. Brefs Utdrag, utgifna förbud och föreskrifter utöfver gällande lag och Författningar.

När vid senast hållna Synodal möte i Åbo 1842 fråga väcktes om att göra vissa inskränkningar i yngre Embetsbröders lärofrihet m. m., men detta förekom dels genom dessa yngre Embetsbröders åberopande af Öfverhetliga Författningar, dels ock, och måhända förnemligast, Contr. Prost. och Ord:s Ledam. D:r A. J. Rönnbäcks frimodiga försvar för oinskränt både samvets och lärofrihet; så fann likväl D. H. Domkpt. skäligt, att hos Ed. K. Maj:t i underdånighet göra ansökan om utfärdande af lämplig Författning till hämmande af befarade oordningar vid rörelser af svärmisk art m, m.: men fick, genom Nådigt Rescript af d. 16 Oktober förledet år hänvisning att ställa sig såväl Kongl. Stadgan och Påbudet af d. 20 Mars 1735 som ock Kongl. Brefvet af d. 15 Dec. 1762 till behörig efterlefnad.

Ikke åtnöjande sig med, att i överensstämmelse med berörde Författningar söka hindra och tillrättaställa de diktade eller verkliga oordningar, hvilka yngre Prestmäns resor och öfriga oskick förmenas hafa gifvit anledning till ansåg sig D. H. Domkpt föränlåt, att med åberopande af Kyrko Ordningen och andra Höga anledning till Förordningar, i redan nämnda Circ. Bref utsträcka och förtyda meningen och innehållet af de åberopade påbud medelst föreskrifter, likaså kränkande för hela Presterskapet inom Erke-Stiftet, som omöjliga att efterleva.

För att nemligen afskaffa de oordningar och det oskick, som några af Presteståndets yngre medlemmar förmentes åstadkomma vid företagna resor, ansåg D. H. Domkpt lämpligare att pålägga alla Ståndets medlemmar ett oerhördt tvång – såsom det heter: af omständigheterna påkalladt – än att eller Höga öfverhetens Författningar behandla enhvar af den som gjort sig skyldig till ansvar för begånget oskick.

De af D. H. Domkpt i Circ. Brefvet åberopade §§ ur Kyrko-Ordningen förbjuda ej någon Prest att i låfliga ärenden företaga en resa, endast församlingens vård under hans frånvaro ej försummas, och att han ej oombedd inmänger sig till tjenstgöring i andra Församlingar.

De andra af D. H. Domkpt åberopade Författningar rörande resor, neml. Kongl. Brefvet av d. 5 Maj 1762 och d. 24 Aug. 1763, angå endast resor utom stiftet. Misstyddande dessa Höga Författningar, har D. H. Domkpt tilltrött sig äga en rättighet, som ingen annan än Högsta Öfverheten tillkommer, att strängeligen och vid ansvar förbjuda Presterskapet i gemen inom hela Erke-Stiftet, att utan laga anledning och erhållit skriftligt tillstånd öfvergifva deras tjensteorter.

För hvar och en resa utom tjensteorten voro det än blott ett besök hos någon vän i närmaste grannsocken, fordras således både laga anledning och skriftligt tillstånd. Och detta tillstånd, på några få dagar, måste för hvar gång ansökas hos vederbörande Proste och Pastor-Embeten. Hvilken svårighet, om icke omöjlighet, att ställa sig en slik föreskrift till noggrann efterrättelse! Jag för min enskilda del har under 39 års oklandrad tjenstetid fått obehindradt göra kortare och längre resor, utan att, mig vetterligen, hafva gifvit anledning till någon förargelse; men härefter, om jag i något låfligt ärende behöfver företaga en resa till närmaste, på 2 1/2 mils afstånd belägna stad Wasa, så måste jag, om D. H. Domkpts föreskrift skall efterlevas, först hos Contr. Proste-Embetet, på 9 mils afstånd, söka tillstånd dertill.

Ikke sällan har jag ock såsom Läkare blifvit påkallad till personer utom tjensteort oftast i sådana fall, då lifvet endast genom snar läkarehjelp kunnat räddas; och ehuru jag mången gång i senare lider, i anseende till min ålder och försvagade hälsa, gerna hade undandragit mig sådana resor, har jag dock härtills ej med godt samvete kunnat, men måste väl härefter göra det, och lemna de i lifsfara stadda utan biträde, om jag blir nödsakad att ställa mig D. H. Domkpts föreskrift till noggrann efterrättelse.

Så har jag ock härtills ärligen en ock annan gång fritt fått besöka mina inom Erke-Stiftet boende barn och nära anförwandter; men de många omgångar och förberedelser medelst skriftliga bifall, skriftliga förbindelser, ansökningar och svarsafvaktningar, som måste föregå innan sådana resor få företagas, synas härefter komma att göra dem om intet.

Af här anförda fall, utom mångfaldiga andra, tacktes Ed. Kejs. Maj:ts fasta nådig uppmärksamhet vid det svåra tvång och tunga ok, som Åbo H. Domkpt, utan Eders Majestäts vetskap och samtycke, söker pålägga Presta-Ståndet inom Erke-stiftet; och jag vågar fördenskull i djupaste underdånighet anropa Ed. Kejs. Maj:ts mildhet, nåd och rättvisa

till upphäfvande af denna tvångslag. Troende att någon mildring eller något undantag i D. H. Domkpts gifna föreskrifter kunde äga rum och erinrande mig, huru D. H. Domk. i Åbo medelst underdånig skrifvelse af den 21 Dec. 1842 till Ed. Kejs. Maj:ts nådiga ompröfning och åtgörande hemställt åtskilliga frågor, angående rätta förståndet och tillämpningen af serskilda stadganden i Ed-. Kejs. Maj:ts nådiga Förordning af d. 8 Sept. samma år om stämplade pappersavgiften i Finland, äfvensom huru Ed. Kejs. Majt genom nådigt Rescript till Domkpt af d. 5 April 1843 täcktes med mildhet och nåd besvara hvarenda af dessa frågor; tog jag mig anledning att i likhet dermed, genast efter erhållen det af ifrågavarande D. H. Domkpls föreskrifter, genom skrifvelse af d. 16 sistlidne Febr., hos P. H. Domkpt i ödmjukhet anhålla om förklaring öfver rätta förståndet och tillämpningen af berörde föreskrifter.

De frågor, öfver hvilka jag i ödmjukhet anhöll om förklaring, och utredning, voro följande: Om förbudet mot resor, utan laga anledning och skriftligt tillstånd, ovillkorligen gällde enhvar af Prestaståndets medlemmar? Om till laga anledning finge räknas egna låfliga ärenden, stads och marknadsresor m. m.? Till huru många dagars resa Contr. Prost och Pastor ägde rättighet att meddela tillstånd, och om de behöfde uppgifva skäl för sitt vägrande till en ansökt resa, eller om det finge bero af deras godtycke? Och om, när resetillstånd måste ansökas i D. H. Domkpt, sådant måste ske genom Ombud på stället, eller ansökningen finge med posten insändas, och svar likaledes afvaktas?

Öfver dessa omständigheter, dem jag i Circ. Brefvet ansåg vara obestämda, anhöll jag i ödmjukhet om förklaring hos D. H. Domkpt; men bevärdigades ej med svar på någon enda af mina frågor. I dess ställe bekom jag, genom Proste Expeditionen, ett volant bref, hvilket jag i djupaste underdånighet vågar låta i afskrift härhos åtfölja; och hvaruti jag ”allvarligen förståndigas, att ställa mig de gifna föreskrifterna till noggrann efterrättelse, så kärt laga ansvar vill undvikas”.

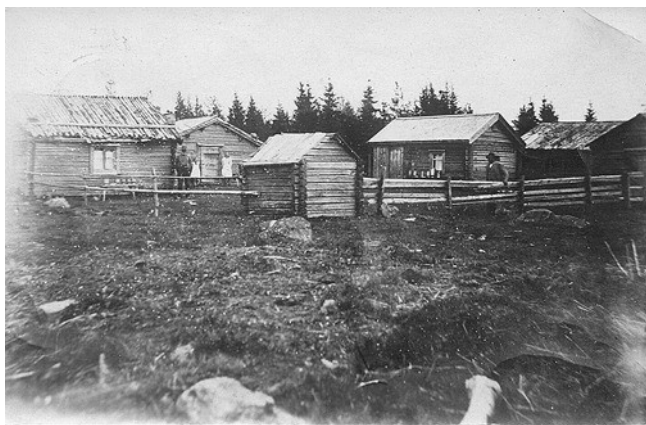
Om D. H. Domkpt genom mitt till äfventyrs mindre aktsamma skrifsätt, funnit sig i någon man förolämpadt, så hade jag derföre bordt få lämpelig föreställning, eller fällas till ansvar; men ett så strängt afvisande, utan annan förklaring, än att hos mig, härtills känd för en redlig embetsman, helt oväntadt upptäcktes ”brist på urskiljning och ett tadelvärdt sträfvande att studera och misstyda Förmäns bemödande till oordningars afskaffande”, synes utvisa, huru svårt det var för D. H. Domkpt att i öppen dag framställa syftemålet med sina föreskrifter; och till Ed. Kejs. Majst högtupplysta ompröfning och rättvisa afgörande dristar jag i djupaste underdånighet hemställa, med återopande af hvad här förut mot D. H. Domkpts gifna föreskrifter underdånigast blifvit anfördt, huruvida jag för egen del, och för att icke i någon måtto förnärma de Embetsbröder, som äro mig underordnade, rimligen kan ställa mig samma föreskrifter till noggrann efterrättelse, utan att halva fått förklaring öfver rätta förståndet af dem.

Ty att vid deras tillämpning undantag och considerationer måste äga rum, hvarom Contr. Prostarne troligen sub secreta fått instruktioner, sluter jag däraf, att på en ansökning, som jag hos Contr. Prosten gjort om, att i ekonomiskt ärende få företaga en resa på 3 dagar till Wasa stad, bekom jag intet skriftligt resetillstånd utan endast ett sådant svar, att D. H. Domkpts förbud mot resor, aldrig kan röra en sådan resa. Förbigående mycket, som i denna sak ännu förtjente att erinras om, vågar jag trygga mig vid härtills gällande Höga Öfverhetliga Förordningar med den tillförsigt att då Ed. Kejs. Majst täckes låta Sig föredragas hvad här i djupaste underdånighet blifvit till E. Kejs. Majst nådiga granskning hemställt, ofvanberörde D. H. Domkpts i Åbo gifna Författning skall anses lagstridig och oförenlig med den borgerliga frihet hvarje stånd såväl som hvarenda undersäte åtnjuter under Ed. Kejs. Majts milda och rättvisa Spira, och fördenskull blifva af Ed. Kejs. Majt i nåder upphäfvnen.

Om Ed. Kejs. Majt däremot täcktes icke hafva af-seende på de af mig underdånigast anförda skäl till upphäfvande af samma Författning, utan gilla densamma, hvarigenom den således blefve öfverhetligen stadfäst, och vore att anses såsom en härefter öfver hela landet gällande Kejsarlig Författning, så vågar jag likväl underdånigast hoppas, att Ed. Kejs. Majt med nådigt välbehag täcktes hafva afseende på oumgångligheten för mig, såväl som för enhvar af Presta-Ståndets medlemmar, att få en närmare förklaring och upplysning om rätta förståndet och tillämpningen af ofta nämnda föreskrifter.

Med djupaste undersätlig vördnad, trohet och nit, utbeder jag mig nåden att framhärda, Stormäktigste, Allernådigste Kejsare och Storfurstel Eders Kejs. Majestäts allerrunderdånigste o. tropiktigste undersäte

Jakob Wegelius. Kyrkoherde i Malax.

Holsterbackens fäbodställe i Yttermalax.

Fäbodar i Malax

Den tiden, jag gick i skola, fick man läsa om säterliv i Norge, men att man hade något liknande i våra bygder, tycktes varken lärare eller läroböcker veta av. Emellertid skriver *E. G. Geijer*: "Fäbodarna med deras betesmarker hava överallt varit odlingens första utposter; boland, nybyggen, hava av dem uppstått och blivit nya, egna hemman, som avsondrat sig från de gamla.

För en 30–40 år sedan blomstrade ännu fäbodlivet i Malax. Nyskiftet med utflyttningar har i mycket ändrat förhållandena på detta område liksom på många andra, och snart höra fäbodarna endast till det historiska, det förgångna.

Malax fäbod å Fölisön invid Helsingfors skall emellertid för eftervärlden i någon mån vittna om tider som gått.

Dr *Axel O. Heikel* har berättat om huru han sommaren 1903 på anvisning av lantmätare *A. Lönnbohm* upptäckte den här avbildade fäboden i Limossen. Den var en liten nygårdsstuga utan mellantak och hade en ovan farstun befintlig "lave", till vilken man kunde kliva längs trappsteg, som voro inslagna i stuguväggen.

Av alla fäbodar, som han sett i Malax, syntes denna bod vara den enda av detta ålderdomliga slag. I *Finskt museum* infördes om denna fäbod en utförlig berättelse, försedd med avbildningar. Berättelsen slutade med en uttalad önskan, att denna bod av fornordisk typ skulle få sin plats i ett blivande friluftsmuseum – en tanke, som många år senare förverkligades.

Beskrivningen på själva fäbodlivet överlämnar jag åt den, som skall skriva Malax sockens historia.

K rs.

[*Johannes Klockars*]

Fäbod i Limossen i Övermalax.

Fäboden flyttades 1911 till Fölisöns friluftsmuseum i Helsingfors.

Andelsidén i Malax

Andelsidén i Malax har gamla anor. Bland våra förfäder saknades icke känslan för ömsesidig förståelse och behov av ordnade samhällsorganisationer. Därom vittnat bl. a. många beaktansvärda beslut, som fattats vid kommunalstämmor av äldre data. Därom vittnar den samhällskänsla, som varit rådande inom byalag, båtslag o. s. v.

Kooperationens stora idé lever. Om ock Malaxborna genom sitt vikingalynne icke saknat förmåga att lita på sig själva, så har likväl individuella makter, otacksamma omständigheter mången gång åstadkommit ett förvirrat system inom andelsrörelsen.

Vid Lantmannagilletts möten åren 1901–04 förekommo ofta frågor rörande andelssammanslutningar. Andelsmejeriet byggdes. Ingen historieskrivare ha till dato publicerat dess öde. Dock mejeriet slår kvar till nytta och gagn för Malaxborna och omnejd. Under nämnda år diskuterades om och om igen frågan av andelshandel i öppen butik med en huvudaffär och erforderliga filialer. Av gilletts protokoll den 11 febr. 1906 framgår, att andelshandelsstadgar blivit vederbörligt fastställda – men tiden var inte den bästa.

Tio år senare, den 12 mars 1916, vid då hållet lantmannagillesmöte beslöts att bilda **Malax Handelslag m. b. t.**

Invalda styrelsemedlemmar blevo: *Gustaf Klockars, Matts Udd, August Svenn, Hugo Staf, Isak Granholm, J. Hallvar och Oskar Mattlar.*

Den icke minst verksamma organisatören var *Johannes Hallvar*. Den viktigaste fråga gällde nu att få en duglig föreståndare. Efter åtskilliga överläggningar lyckades det handelslaget att träffa den rätta mannen. En vacker juninatt ute i havsbrynet hälsades förest. *Karl Oskar Frantz* välkommen. Hans vänliga, glada och livliga natur gjorde genast de bästa intryck. Förnyade uppoffringar för handelslagets väl strålade fram genom bygden. Det länge omtalade handelslaget var nu en verklighet. Affären gick bra, och medlemmarna voro överhuvudtaget nöjda.

Karl Oskar Frantz liv blev kort. Efter 5 och ett halvt års idogt arbete i Malax Handelslags tjänst var hans förpliktande jordiska livskall slut.

Efter K. O. Frantz frånfälle antogs handelslagets nästa vår föreståndare *Ivar Mitts*.

Handelslagets medlemsantal utgjorde nu 470. Handelslaget är i detta nu ägare av 3 gårdar (fastigheter) till ett värde av c:a 300 000 mark.

Omsättningen för år 1922 uppgick till Fmk 2 114 306:40. Reservfonden uppgår nu till Fmk 10 093:17 och övriga fonder Fmk 96 836:65 = 275 929:82. Senaste års nettoöverskott är Fmk 57 162:20 o. s. v. vilket framgår av årsberättelsen som publiceras särskilt.

G. K. [*Gustaf Klockars*]

Malax Handelslag. Huvudaffären.

Föreningar och sammanslutningar i Malax

Svenska folkpartiet i Malax, stiftat år 1906. Ordf. bond. *Erik Udd*. Inom ramen av Svenska folkpartiet räknar sig största delen av kommunens medlemmar (90 %).

Malax ungdomsförening (den äldsta i Sv. Österbotten). Stiftad 1888. Fastställda stadgar 1890.

Med tiotal filialer i hela landet. Ordf. *Viktor Berts*. – 150 medlemmar.

Föreningen har genom diskussioner, sång, musik, föredrag, allmänna bildande samkväm, folkhögskole- och andra kurser berett tillfälle till förkovran i vetande och god sed. – Egen lokal – **Bygdegården** – i gammalsvensk herrgårdsstil.

Ytter-Malax Sångförening (bland-kör) stiftad 1888. Manskör 1916.

Malax folkhögskoleförening. Stiftelseår 1909. Ordf. kronolänsn. *G. Tidström*.

Äger en mindre hemmansdel om 3/48 dels mtl.

Malax kristliga ungdomsf. stiftad år 1910. Ordf. prostn. *J. V. Fontell*. Medlemsantal c:a 80.

Övermalax ungdomsförening. Stiftelseår 1914. Ordf. *Ivar Mitts*. Medlemsantal 118.

Eget hus, invigt 1920.

Malax Marthaförening. Stiftelseår 1904. Ordf. fru *Rosendahl*. År 1920 delade sig föreningen och bildades då Över-Malax Marthaförening med ordf. folkskoll. *Maja Thure*.

Malax Nykterhetsförening. Stiftad år 1899. Ordf. pastor *A. G. Rancken*.

Malax skyddskår, grundad 1917. Lokalchef *Isak Granlund*. Kretschef *Hjalmar Hannus*.

(År 1921 beviljade kommunen för skyddskåren Fmk 40 000:-)

Lotta Svärd bildades 1921. Ordf. *Maja Thure*.

Malax Understödsförening för förolyckade hästar stiftad 1901. Styrelsens ordf. b:n *Johan Uddman*.

Malax m. fl. kom. brandstodsförening. Stiftelseår 1895. Verkst. dir. *M. Hagberg*.

Försäkringsbeståndet vid innev., år utg. 40 392 790:-. Reservfonden 73 841:97.

Malax Lantmannagille. Stiftat 1900. Ordf. b:n *Gustaf Klockars*. På gilletts initiativ har sådana inrättningar s.s. Andelsmejeriet (numera övergått till Jordbrukarnas Mejeri- och handels A. B.), Malax Sparbank, Malax tjuvförening, Malax handelslag och Malax torvströ A. B., tillkommit.

Malax sparbank. Stiftelseår 1903. Direktör *M. Mattlar*.

Insättarnas tillgodohavande vid årsskiftet 3 650 341:15.

Malax handelslag m. b. t Stiftelseår 1916. Förest. *Ivar Mitts*. Styrelsens ordf. *Gustaf Klockars*.

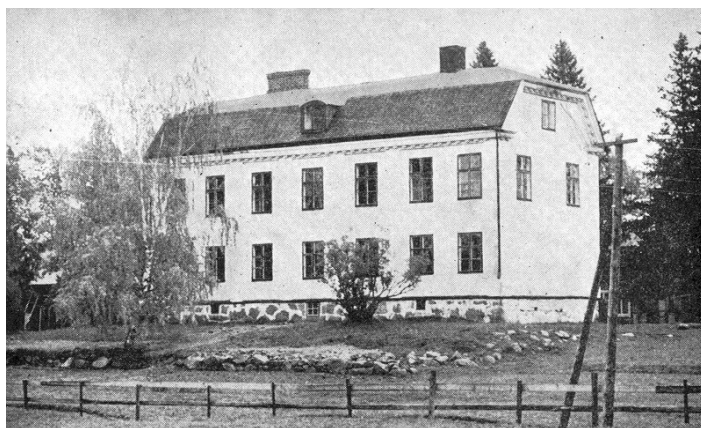
Malax Elektriska A. B. Grundat 1921. Första dir. *Herman Majors*. Elektrisk ström erhålles från Vasa Elektriska A. B. Anläggningskostnad med material och installering har stigit till 846 774: 24.

Tröskverksandelslag finnas 6 st.

Av den gamla sortens **andelsmjölkvarnarna** finnas ännu kvar, längs Malax å, 6 st.

Vid åmynningen, Åminne, arbetar sedan 30 år tillbaka en ångsåg-, kvarn- och en hyvelinrättning med off. namnet **Malax Träförädlings A. B.**

I Kråkbacken, Övermalax, uppfördes för 3 år sedan en **ångsåg & kvarn**. □

Åminneborg

En km från båtstranden vid Stenskärs fjärden ligger österom landsvägen **Åminneborg**, en vitrappad gammal herregård, omgiven av lummiga träd. Det natursköna stället ådrager sig varje resandes uppmärksamhet och mångaen spörjer om dess förflutna.

Åminneborg kan icke tävla med Junkars-brännan mellan Vias och Paxal, vilken gömmer 1400 år gamla minnen av bygdens människor. Åminneborg gömmer blott 2 1/4 hundraårens minnen.

Den 20 aug. 1686 gävo Över- och Yttermalax bönder åt dåvarande sockneadjunkten *Tomas Olofsson Arenius* för hans och hans hustrus livstid en bostadsort med litet åkerjord och ängsmark vid Åminne lastageplats. Hans änka *Anna Kalm* lagför vid tinget 1694 den 19 sept. med gåvan. Hon lät uppbjuda "det boställe, täppa, hästhaga och gistvall, som hennes man i dess och de sinas livstid av över- och yttermalaxbor på deras utmark vid åminnet är förärvt och beviljat". Ingen var som klandrade detta.

Änkekyrkoherderskan *Anna Kalm* utvidgade bostället med att förvärva ytterligare 1/2 mantals hemman, som förenades därmed. Detta framgår av följande protokoll från tinget i Malax den 15 mars 1701, refererat i sammandrag. Sockneadjunkten hr *Olaus Ihlkén* presenterade det köpekontrakt, som hans svärmoder, salig pastor *Thomas Arenius* hustru *Anna Kalm* med bonden *Erich Markusson Kaas* angående 1/2 mantals skattehemman i Yttermalax slutit haver den 12 febr. 1701 på Åminneborg.

Erich Markusson sålde sitt bördehemman 1/2 mtl men fick lov att bisitta gården och åtog sig att med sin hustru o. sina tvenne barn tjäna henne i dagligt arbete utan lön. Istället efterlät hon honom 10 st. får och en ko, vilka skola uppehållas av hemmanets foder. Och om hans dotter blir försedd med någon man, skall densamma även som föräldrarna vara av frun antagen, så framt de det behaga. Brodern *Michel Kaas* ville icke klandra köpet men presenterade en räkning på egendom, värd 446 daler kopparmynt, som brodern vid deras faders död 1694 skall ha mottagit. Härom skulle jämkas dem emellan.

Vi finna att bostället redan 1701 bär namnet Åminneborg.

Åminneborgs utveckling till herregård syntes nära att avbrytas i början. Vid tinget den 15 sept. 1702 uppsade predikanten hr *Olof Ihlkén* på sin och sina medarvingars vägnar Kaasens hemman 1/2 mantal, som hans sal. svärmoder sig tillhandlat haver; viljandes detsamma bortsälja, om någon köpare skulle erbjudas

sig. Kanske sockneskrivaren *Henrik Rönnholm* köpte detta, eftersom han bodde här, då stora ofreden inbröt. Han dog i juli 1714 på Åminneborg.

Gården kom åter att innehavas av präster, tills sockneadjunkten *Johan Stenbäck* sålde den 1776 åt Vasahandlanden *Israel Bladh* för 111 riksd. Bladhs änka sålde Åminneborg 1787 åt salpetersjudardirektören *Petter Elias Böcker* för 278 rdr och dennes änka *Anna Elisabet Castin* åt fänriken sedermera kapt. *Karl Teodor Edman* för 666 rdr. Edman torde ha byggt den nuvarande tvåvåningsbyggnaden. År 1820 köptes gården av bruksherren *Johan Jacob Wasastjerna* för 2200 rubel.

Den såldes 1846 åt häradshövding *Matts Johan Calonius* och efter dennes död 1853 åt gårdsägaren *Henrik Sjöberg*; vidare 1857 åt ritläraren *Johan Gustav Hedman* för 4000 rubel och 1859 för samma summa åt *Lorenzo von Numers*. Gården är numera i bondehänder.

Åminneborg har sålunda ofta mottagit nya ägare. Knappt någon av dessa hann bli så bofast här, att deras barn begynt känna gården som sitt hem.

Namnet Åminneborg är f. ö. förknippat med bonderesningen mot ryska militären 1808.

Bönderna från Solv och Malax tågade den 25 juni modigt till Åminneborg, där en rysk överste Jagadin bodde, och dit 36 kosacker samlats sig, när de fått kännedom om bonderesningen. Hela kosacktruppen var till häst färdig uppställd på gården beredd till attack. Ryssarna inledde denna med några skott. Bönderna besvarade dem genast. En ryss föll. Då ryssarna sågo sig omringade av ett överväldigande antal, sprängde de sig ut till landsvägen och sökte sig fram till Vasa, dit 15 av dem efter två dygns strapatser genom skogarna uthungriga ankommo. De övriga blevo dödade eller fångslade.

Kapten Edman vågade ej stanna på Åminneborg, då ryssarna snart blevo herrar igen i dessa bygder, utan lastade sin egendom i stora båtar och begav sig först ut i skären och slutligen till Stockholm.

Under världskriget lade ryssarna ännu en gång beslag på Åminneborg, hade där en trupp vaktmanskap. De ryska soldaterna begävo sig dock i så god tid härifrån, att den nya bondehären från Malax ej behövde göra början vid Åminneborg.

K. V. Å.

[K. V. Åkerblom]

Hamnviken på Storskär.

Storskär i Malax skärgård

Bland de många orter i vår skärgård, som förtjänat turistens och fosterlandsvännens uppmärksamhet, är Storskär visst en. Det ligger där borta i havsbandet utanför Vasa, ungefär 5 mil fr. kusten och en halv mil norrom Rönnskärs båk. Vål torde namnet vara känt på orten, men säkerligen ha få besökt stället. Då jag haft lyckan att till Storskär göra en högeligen intressant färd, vill jag meddela några ord om denna.

Efter många funderingar hit och dit, huru resan helst borde företagas, vare sig med fiskarbåt, lotskutter, lotsångare eller ångbåt, beslöts att fara med ångbåten "Svanen" av en galeas storlek, som för ändamålet upphyrdes på en dag. Resans ändamål var att med respektingivande rösen utmärka den på ön befintliga begravningsplats, som enligt tradition invigts av Finlands sista katolska biskop Arvid Kurck, samt en därinvid belägen s. k. jungfrudans. Detta arbete skulle utföras av 8 nämndemän under ledning av ingenjör Artur Lönnbohm. Jag följde med såsom vetenskaplig expert.

En mindre ångbåt hade nog ock hunnit till, men den var förbjuden att röra sig utanför de inre skären. Utrymmet var således furstligt. Vi beslöto därför att även skaffa oss furstligt följe på färden. Först vände vi oss, såsom på landet ju är brukligt, till ortens prästerskap, av vilket dock en herde nyligen överflyttat till Övermark. Sedan kom i ordningen socknens folkskollärare o. den med orätt avsatte länsmannen. Folkskolläraren fick dessutom i uppdrag att tillkalla en utvald sångkör från ungdomsföreningen. En kock eller kaffemoster engagerades även. Ingen finge heller glömma vägkostpåsen, en utrustning, som nu visserligen icke var furstlig, men däremot helt

lantlig och trevlig. Fredagen den 15 juli 1904 skulle färden gå av stapeln.

"Svanen" kom svävande från Petalax, där övermarksborna stigit ombord, till Åminnestrand i Malax kl. halv 8 på morgonen – enl. programmet kl. 7. Vädret var vackert och färden lovade bli härlig. Tyvärr kunde ingen av prästerskapet medfölja. Vi voro ändå omkring 40 personer. Kl. 8 satte "Svanen" sig i rörelse på den spegelblanka vattenytan.

Snart passerades de lummiga holmar, dit ungdomsföreningen plägar göra sina utfärder, senast en stämningsfull "5:e juli". Vasa framskymtade på avstånd och utanför Vasklot vändes kurs till havs. Skärgården upphörde dock icke, men blev allt fattigare på grönska. Klippor och grund äro här kringströdda såsom spillror av splittrade berg. "Svanen" gled glatt fram under sång och lek på det fortfarande nästan blanka vattnet. Kl. 12 fälldes ankar i en vik av Storskär, som med sina fiskarkojor och utbredda fiskbragder på stranden erbjöd en fängslande o. inbjudande tavla.

Storskär, som mäter ungefär 2 kilometer i längd och en i bredd, utgör nästan ett sammanhängande stenhölster på klipp- och sandåsgrund, samt betäckes sparsamt av alar, men rikligen av låga buskar, mossor och tuvor. På en bred ås i mitten av ön ses en inhägnad av sten, som är den av biskop Kurck invigda begravningsplatsen. Kurck skulle, såsom känt, åtföljd av flere högättade familjer år 1522 fly till Sverige undan för Kristian Tyranns hantlangare.

Enligt traditionen skall biskopens båt ha stött på grund i ett numera tillandat sund på öns östra sida. På Storskär dukade två av hans "döttrar"

under för resans vedermödor och begrovos där. Över deras grav uppkastades ett stenkummel, omkring vilket nämnda stengärde uppfördes. Till minne härav kallas Storskär på Gustav Vasas tid *Kirkegardskär*. Själv fann biskopen längre fram på färden sin grav i böljorna utanför Öregrund.

Sagda stengärde ur omkring 3/4 meter högt, har oval form och omsluter omkring 30x12 meters yta.

Tre ingångar leda till det inre av inhägnaden, inom vilken finnas flere rösen, av vilka dock de Kurckska fröknarnas grav är det största. Detta är även en meter högt och i genomskärning 3 á 4 meter.

Under något av de mindre rösen skall en fiskare från Solv vara begravnen, under ett annat ett barn, som fötts och dött på Storskär. Detta bevisar, att inhägnaden ännu i senare tid begagnats till begravningsplats.

Så mycket otillständigare är det ohägn, som å densamma föröfvats. Sommaren 1884 uppreste sjömåtningsexpeditionen på begravningsplatsen ett sjömärke, vartill sten användes delvis från omhägna den så att denna på sina ställen nästan jämnades med marken.

Då alarm i anledning av denna "vandalism" slogs i Vasa Tidning 1887: 23, hänvisade statsarkeologen till den lag, som skyddar våra forn lämningar och enligt vilken begravningsplatsen borde i sitt förra skick återställas. Detta restaureringsarbete utfördes av dåvarande e. landskanslisten i Vasa Alfred Rosing sommaren 1888. Såsom ledning för sitt arbete hade hr R. att tillgå den beskrivning av platsen, som statsarkeologen avfattat vid sitt besök på Storskär år 1865, ävensom egen autopsi, då han också själv gjort tidigare en utfärd till stället.

– Vid omhägna dens östra port är en sparbössa uppställd för Malax fattiga och säkerligen har mången fiskare inlagt däri en offerskärv för god fisklycka. Ty tom måtte den icke varit, då den någon gång veterligen plundrats.

I söder strax utanför begravningsplatsen finnes

en s. k. jungfrudans, en labyrintartad stensättning av okänd ålder och okänt ursprung. Sådana stensättningar förekomma under olika namn, såsom "Pietarin leikki", "Jerusalems tempels portgång", "Nunnatarhat" etc. på många ställen i skärgården längs Finlands kuster. De bilda olika slags irrgångar, vilkas väggar betecknats med stensättning. I en del ledes man till stensättningen, i en annan föres man åter ut till den öppning, från vilken kretsgången började. Sitt mest kända namn "jungfrudans" påstås stensättningen ha fått därav, att en jungfru tog plats i den innersta delen av labyrinten och skulle svennen löpa varven runt för att få dansa med henne.

– Medan ingenjör L, rörlade begravningsplatsen och nämnda jungfrudans, som var den enda ditills kända på Storskär, spridde sig de yngre i sällskapet åt olika håll av ön och upptäckte 7 andra jungfrudanser. Fyra av dem voro dock så övervuxna och skadade, att deras konstruktion icke kunde avritas.

Fiskarnas liv och sysselsättning var det tyvärr icke tid att denna gång lära närmare känna. Att fiskare uppehållit sig här även i förgångna tider – veterligen sedan reformationstiden – kan man sluta till av de på den s. k. Finnskutan befintliga lämningarna av bostadsgrundvalar eller äldre båthamnar, vilka genom landets höjning blivit oanvändbara.

"Svanens" ångpipa började vissla redan kl. 4 och manade till uppbrott. Middag improviserades i och omkring några fiskbodas och, sedan fiskarna fört oss ombord, lyftades ankar kl. 5. En av deltagarna kvarglömde dock sin paletå – ett väl ej för stort offer åt de Kurckska fröknarnas minne.

Under lek och sång strävade "Svanen" åter emot Malax och Petalax stränder och alla voro synbarligen nöjda med lektionen å propos i vårt lands geografi och historia. Alla andra intressen, t. o. m. om minnets trådar knöto dem vid Sibirien eller Polen, vilka även voro representerade i sällskapet, föllo till föga för stundens friska, fosterländska fläkt från Storskär i Malax skärgård. □

Axel O. Heikel.

Hamnviken på Storskär den 17 juli 1986.

Nybygget vid Majors-träsket

Av K.V. Åkerblom

Resanden, som år 1699 färdades från Malax söderut längs landvägen, kunde efter en mils söderut längs landsvägen, kunde efter en mils färd genom skogen höra yxhugg från Majors-träsket på vänstra handen och kanske skymtade fram ur däliden en ny stuga därstädes. En angenäm upptäckt. Men upptäckten väckte hos främlingen även medömkan över den, som sökte sig så avsidet från bebodda trakter utan att räddas vilda djur.

Gästgivaren från Malax visste upplysa, att det var en torpare Jacob Mårtensson, som höll på att bosätta sig här. Men varför just här på gränsen mellan Malax och Petalax byar?

Ifall resenären träffat nybyggaren själv och sport honom om orsaken, så hade han, ifall han varit okunnig om tidens lagar om tjänstetvång och förbud mot backstugors uppsättande, fått besked därom, varför Jacob Mårtensson sökt sig hit. Och resenären skulle då insett, att Jacob gjort ett gott val. Jacob Mårtensson hade att välja mellan att all sin tid tjäna som dräng i bondgårdarna utan möjlighet att få en egen stuga och våga tänka på att gifta sig eller och att söka sig hit in i skogen så långt från byarna, att ingen kunde bevisa, att han var någon för nära.

Men länsman Markus Mickelsson i Malax rördes icke till sådan medömkan med skogsbyggaren, när han erfor var denne bosatte sig, utan själviska tankar vaknade hos honom. Länsmannen var ju även hemmansägare.

Vid tinget i Malax den 11 januari 1700 föredrog länsman Markus Mickelsson för rätten, "att en benämnd Jakob Mårtensson skall satt sig neder vid Majors Träsket, som ligger mitt emellan Malax och Petalax byar, befruktandes att där inga lägenheter lærer vara att upptaga, varav k. m:t och kronan något intresse med tiden tillfalla kunde".

Länsmannens anmärkning väckte självbevarelsedriften till liv även hos de närvarande petalaxbönderna. Matts Thomasson i Petalax framsteg och anhöll, att Jacob Mårtensson kunde utdömas från "berörda Tärpställe", emedan inga hemmanslägenheter finnas därstädes, utan Jacob kommer att fördärva petalaxbornas ängar och blir byn även på annat sätt till stort förfång.

Vad skulle Jacob Mårtensson svara härtill? Han "förklarade och påstod" att goda lägenheter funnos vid träsket både till åker och äng och att de utan förfång för andra kunna med tiden så odlas, att kronan skulle få skatt därav. Men rätten behövde icke tro honom, den borde låta på lagligt sätt besiktiga stället.

Rätten gav utslaget: "Alldenstund inte tillforene om merbemälda Majors Tärpställes anläggningsmöjlighet och beskaffenhet undersökt blivit, ty förordnas efter vederbörandens, begäran lantmätaren välbetrodde Gustav Uhlstadius, länsman Markus Mickelsson samt nämndemännen Hans Hansson i Solv och Erik Mattsson i Solv om Tärpställets lägenheter uti laga tid undersöka. Åliggandes dem om dess beskaffenhet vid nästa ting relation och besked inskaffa, då vidare utslag falla skall."

Synemännen infunno sig på sommaren att besiktiga torpet vid Majors-träsket. Det befanns vara som Jacob Mårtensson påstått. Synemännen förordade, att han skulle få bosätta sig där.

Vid tinget den 28 sept. 1700 infinner sig Jacob Mårtensson och anhåller nu om "tillstånd att få upptaga ett Nybygge vid Majors Träsk". Synemännen hade funnit, "att Nybygget icke är till hinder varken för malax- eller på andra sidan tillgränsande petalaxbor samt att där finnas goda lägenheter till åker, äng, nödtorftig timmer- och näverskog, fiskevatten uti träsket och den där utur rinnande bäcken till Saltsjön."

Rätten kunde alltså giva följande utlåtande:

"Och som ingen på tillfrågan emot Nybyggets upptagande vid Majors Träsket protesterade, ty bliver Jacob Mårtensson på Nybygget vid Majors Träsket detta till bolstada skäl meddelat. Vilket dock herr baron och landshövdingen högvälborne hr Johan Ehrenschjölts vidare högrättvisa resolution ödmjukeligen underställes."

Landshövdingen gav självfallet sitt bifall. Och Jacob Mårtensson kunde tryggt lägga ned sina krafter på markens rödjande och gårdens bebyggande. Men stora ofreden inbröt och avbröt kulturarbetet.

När freden inträtt, finna vi 1725 en annan bebyggare här. Jacob Andersson Major och stället kallas ännu 1725 Nybygge. □

Sagan om de två jätteggravarna vid Holsterbacken

Det var liv och rörelse å hamnplatsen vid Häggnsberget, då det tremastade skeppet "Freja" prytt med flaggor och vimplar törnade mot berget. Nog hade även förr ett och annat krämareskepp besökt Vargö och Brändö, men ingen Malaxbo hade ännu skådat ett så ståtligt skepp. Genom fiskare hade ortsborna redan hört om dess annalkande samt att vikingaskeppets åsyn denna gång ej betydde krig och örlig. Skeppet kom direkt från Spanien med salt, vapen, guld och silverprydnader och Söderns delikata frukter. Och nu ville de även här liksom vid Rävsn, Eskilsn och Vargn byta till sig björnhudar, varghudar, rävsinn, hermelinninn, gråskinn samt tjära och smör.

Krämaren själv, som ägde skeppet, var dagen till ära iklädd guldbroderad sammetsjacka och hade slagsvärd vid sidan. På huvudet hade han vikingarnas ryktbara, vingprydda mössa.

Han följdes av sin 25-åriga ståtliga son Hjalmar, vars svartlockiga hår och mörka blixtrande ögon tillkännagävo, att han på mödernet härstammade från Spanien. Fadern tillhörde en gammal vikingaätt från Dalesund på norska kusten. Skeppets övriga manskap, var utom kocken, som var finländare, nordbor och således förstodo de väl skogsbornas språk vid Bottniska vikens kust.

Sedan Freja med järnkätting blivit fäst i en stor järnring, vilken ring än i dag är kvar i Häggnsberget, bars en del av varorna ur skeppets inre upp på berget. För att handeln skulle få bättre fart utdelades åt familjefäderna skummande vin i silverbägare, något som hittills ej tillsaluhållits i dessa trakter.

Den unge Hjalmar bekymrade sig ej om handeln, utan roade sig i stället med att besöka skogsbornas tillfälliga hyddor och slå sig i samspråk med kvinnorna som voro sysselsatta med matlagning eller att ordna och damma hermelinninnknippen. Då Hjalmar på detta sätt fördrev sin tid kom han till slut, promenerande vid Söderfjärdsstranden, till en ensam koja, där endast den unga adertonåriga Inga för tillfället var hemma. Om Hjalmar var söderns varma barn, en avbild av sin vackra, mörklätta mor, så var Inga i stället med sitt lingula, långa hår, sina himmelsblå ögon och vita hy en verklig nordbo.

Del var vida känt, att Inga Eriksdotter var Malax fagreste ungmö, och Hjalmar Ulvsson tyckte, att han aldrig sett hennes like.

Han hälsade vördnadsfullt på Inga och satte sig vid dörren. Snart var samtalet i full gång. Han berättade om livet i södern och om livet på sjön på det vida havet. Hon om livet i ödemarken vid Storsjö där hennes hem var på backen mitt emot Susiholmen. Tiden gick fort, och det var med saknad, som han tog farväl av Inga.

Freja skulle dröja här kanske en hel månad, ty det fanns mycket folk på denna plats och skeppet var väl skyddat mot stormar. Varje dag besökte Hjalmar Ingas hem, och han hade svårare och svårare efter varje besök att slita sig lös från Ingas närhet. Redan efter ett par veckor var Hjalmar förälskad över öronen i Inga. Till sin stora fröjd fann han ock, att Ingas ögon tycktes uttrycka glädje över hans besök. En vacker dag talade Hjalmar ned sin far om Inga och om sin kärlek till henne. Efter någon tvekan och sedan han fått se flickan, gav fadern sitt samtycke till giftermål emellan Hjalmar och Inga, ifall hon själv och hennes föräldrar och släktingar kunde förmås att godkänna anbudet.

Ingas föräldrar hade fått nys om Hjalmars täta besök hos flickan, varför de för att undvika skvaller, en kväll i all tysthet revo sönder sin koja och foro hem i båt genom Sundom och Penikar.

Följande dag fann Hjalmar, att Inga var borta. Men kärleken visste ej av hinder. Hjalmar visste av Ingas berättelser, var hennes hem var. Då kocken sade sig väl känna till farleden, lösgjorde Hjalmar strax skeppsbåten och så for han med finländaren som lots att söka Inga. För vinnande av tid landade de i Kopparbyns hamnplats och frågade där efter väg till Holsterbacken. En yngre karl erbjöd sig som vägvisare. Karlen, som hette Börje, fick av finländaren veta att Hjalmar, var på giljarefärd, och då han själv var kär i Inga, började han ruva på Hjalmars ofärd. Finländaren stannade kvar i Kopparbyn för att vakta båten.

Då de kommo till Ingas hem, var där ingen annan hemma än Ingas yngsta syster, som upplyste dem om att föräldrarna och Inga hade farit till Storsjön att vittja sina nät. Hjalmar stannade i stugan, men Börje lovade underrätta de från-

varande om Hjalmars besök. Efter en längre väntan kom Inga springande hem och underrättade Hjalmar om att han strax skulle därifrån, ty Börje hade viskat åt föräldrarna då de drogo upp båten, att han, Börje, på återfärden skulle döda Hjalmar och därefter med föräldrarnas samtycke gifta sig med Inga.

Inga, som nu förts i valet, att se Hjalmar mördad och sedan bliva mördarens hustru, kände att hon djupt älskade Hjalmar och föreslog strax att han skulle rymma genast, men ej den vägen som de kommit utan genom skogen till Hajkne och sedan i hennes båt efter Narne till Skathagen och så till sjöss. Hon själv lovade lotsa honom på denna färd, ty i Narne funnos många forsar. Han tyckte ej om att feget rymma, men sedan hon lovat att själv föra deras talan hos sina föräldrar och lovat bliva hans blott föräldrarna hunnit lugna sig, gick han äntligen in på hennes förslag och de skyndade tillsammans längs stigar som Inga blott kände. De kommo lyckligen till Hajkne, stego i båt och rodde med raska tag mot Narne.

Då Börje fann Inga och Hjalmar borta och av Ingas syster fått veta, vartåt de försvunnit, tog han gårdens bästa häst och red efter i fullt ga-

lopp. Inga och Hjalmar hade redan lyckligen farit genom flera forsar och närmade sig Bäckforsen den sista före Langåsjön, då de fingo se Börje med rasande fart närma sig dem längs åns norra strand. Men i detsamma sköt Börje bakifrån en pil i ryggen på Hjalmar, förrän han hunnit spänna ens sin båge. Hjalmar sviktade, den lilla båten stälpte och såväl Hjalmar som Inga försvunno i skummande vågor. Börje, som på allvar älskade Inga kastade sig även i forsen för att om möjligt rädda Inga men alla tre omkommo.

Föräldrarna sörjde djupt sin Inga och för att försona sin hårdhet mot henne begrovo de henne och Hjalmar bredvid varandra, varom den dubbla jättegraven vid Holsterbacken ännu i dag kan berätta sin sorgliga saga. Båten torde även för en tid sedan blivit framgrävd ur Langåsjöns dyiga botten. Även dessa båtrester kunna genom sin urgamla konstruktion förtälja att detta skedde länge, länge sedan. □

A. L.

Anmärkning

Signaturen **A.L.** som skrivit *Sagan om de två jättegravarna vid Holsterbacken* i Wasa-Posten 1923 är troligen lantmätaren *Artturi Lönnbohm* (1874–1942) som gjorde ny-skiftet i Yttermalax. Han kände ju hela bygden, skogarna, forngravarna och fäbodplatserna. Han lär ha varit mycket intresserad av forntiden i Malax och var även bekant med arkeologen och fornforskaren *Axel O. Heikel* (1851–1924)

Läs mer om *Artturi Lönnbohm* och *Axel O. Heikel* i slutet av artikeln ”Storskär i Malaks skärgård” på Malax museiförenings hemsida.

Beskrivningar över och uppsatser om Malax

Malax har haft lyckan att tidtals äga personer, som ägnat sitt intresse åt ortens utforskande.

Präster ha åstadkommit en **Maalax Kyrckios Copie Book** och en **Diarii och Conceptbok** utom de vanliga kyrkliga historieböckerna. I dessa förstnämnda finnas upplysningar om Malax kyrka och församling på 1600-talet och senare. Innehållet i dessa böcker omtalades 1894 i fyra längre uppsatser i Vasabladet i okt. och nov.

Lantmätaren *Erik Klingius* åstadkom under sin vistelse i Malax på 1760-talet en **Historisk beskrivning över Malax församling**. Denna är mera geografi än historia. Tyvärr har den ej blivit tryckt i bokform, utan endast avtryckts mer eller mindre utförligt i tidningarna, i Åbo Tidningar 1771 av *Israel Björck*, i Vasa Tidning 1878 och ytterligare 1881. Manuskriptet torde vara på Köping hemman.

Kyrkoherden *Israel Björck* införde i Åbo Tidningar 1772 en längre beskrivning **Om Malax Allmoges seder och levnadssätt**.

Arkeologen *J. R. Aspelin* sammanfattade 1865 en berättelse om Malax socken och gjorde därvid bruk av *Klingius* anteckningar.

Tyvärr blev den författad på finska språket, så att dess innehåll förblivit okänt för folket i Malax. Den finnes tryckt i samlingen **Suomi II 1866**.

Mag. *J. Klockars*, publicerade 1891 i Svenska litteratursällskapets förhandlingar och uppsatser en 32 sidor lång uppsats **Skrock och vidskepelse bland Malax allmoge**.

Meteorologen *Oscar V. Johansson* har 1913 publicerat en 15 sid. lång uppsats, **Klimatet i Malax enligt Erik Klingius i Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk**, H. 76. n:o 1.

Väderleks- och årsväxtförhållandena i Malax 1863–1915, antecknade av gästg. *Carl Köping*, från 1894–1915 av dottern *Tilda*, finnas publicerade i Vbl 1915 av K. V. Å.

Byggm. *Vilhelm Udd* ("Isak Mickelsson") har publicerat en skildring av ett enskilt hemmans öde.

Fyrmästaren *P. E. Ohls* antecknade 1912 traditioner i Malax och fick hopbragt en värdefull samling som äges av litteratursällskapet i Helsingfors. □

Islossningar i Malax å

Islossningar äro i regeln numera ej så betydelsefulla, tilldragelser för bygden, som de fordom varit, och som islossningarna i större älvar äro.

Tidigare var islossningen i Malax å inledningen till fiske och båt fart. Nu är ån ej mera användbar som samfärdsled, och endast vid åns nedersta del torde något fiske numera idkas på våarna. Islossningarna väcka följaktligen numera intresse endast som naturföreteelser. Men även som sådana äro de värda uppmärksamhet. De beteckna ju gränsen mellan vintern och sommaren.

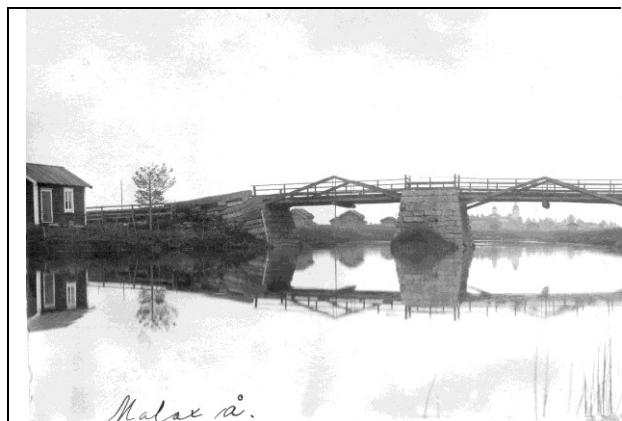
Under 1700-talet antecknades dessa tilldragelser av lantmätar *Erik Klingius* i 18 år för tiden 1751–1781. Under 1800-talet ha flera personer antecknat datum för islossningen i Malax å.

På Åminneborg har man på insidan av en skåpdörr antecknat dessa för 1860-, 70- och 80-talen. Gästgivaren *Carl Köping* och hans dotter *Tilda* ha i en anteckningsbok hugfäst dessa händelser från 1863 till 1915 för i det närmaste varje år.

Då för sådana år, från vilka anteckningar i Malax icke äro kända, uppgifter finnas om islossningar i Närpes å, Toby å och Kyro älv, kan man få en i det närmaste fullständig kännedom om den ungefärliga tiden för dessa tilldragelser i Malax från 1751 till 1922.

Enligt dessa har islossningen i Malax å inträffat i medeltal:

1751–1760	den 21 april
1761–1770	den 24 april
1771–1780	den 25 april
1781–1790	den 26 april
1791–1800	den 23 april
1801–1810	den 30 april
1811–1820	den 25 april
1821–1830	den 21 april
1831–1840	den, 22 april
1841–1850	den 24 april
1851–1860	den 28 april
1861–1870	den 26 april
1871–1880	den 24 april
1881–1890	den 23 april
1891–1900	den 22 april
1901–1910	den 24 april
1911–1920	den 21 april
1750–1800	den 24 april.
1801–1850	den 24 april
1851–1900	den 25 april
1901–1920	den 23 april

Med dessa uppgifter för ögonen kunna vi härefter exakt säga, om en islossning inträffar tidigt eller sent eller vid normal tid.

De tidigaste islossningarna ha varit 1779 omkr. den 4 april, 1822 omkr. 1 april, 1894 den 3 april och 1903 den 31 mars.

De senaste islossningarna ha varit 1780 den 9 maj, 1810 den 11 maj, 1867 den 13 maj, 1877 omkr. den 13 maj och 1881 den 13 maj.

Särskilt våldsamma voro islossningarna 1693 och 1853, varvid svåra skador på broar och kvarnar förekommo.

Tillsammans med andra observationerna bildar sammanställningen av dessa en

Lantbruksalmanacka för Malax

som giver upplysning om den vanliga tiden för olika tilldragelser. T.ex. följande:

April

23 Islossning i ån.

Maj

15 Havre börjar sås.

17 Potäter börja sättas.

20 Korna släppas ut på bete.

26 Kornet sås.

Juni

11 Rågen går i ax.

Juli

1 Rågen blommar.

Augusti

18 Råg sås.

21 Rågskörden börjar.

K. V. Å.

[K. V. Åkerblom]